

Bezpartyjna wolność i bezpartyjne zniewolenie Rywalizacja polityczna w stanach bezpartyjnych

Non-partisan freedom and non-partisan enslavement
Political competition in a no-party model

Łukasz Wielgosz*

Abstrakt

Partie polityczne pełnią bardzo ważną funkcję we współczesnym świecie — w zdecydowanej większości państw organizują życie polityczne obywateli, integrują ludzi wokół idei, pomysłów lub liderów, kreują elity władzy, biorą udział w sprawowaniu kontroli nad tą władzą, a w niektórych systemach politycznych zastępują administrację publiczną oraz inne instytucje państwowe. Są jednak takie państwa, które rządzą sobie bez partii politycznych. Giovanni Sartori określał tego typu przypadki jako „no-party states”, co można przetłumaczyć jako „stany bezpartyjne”. Stan bezpartyjny może ukształtować się w danym państwie z różnych przyczyn. Rywalizacja polityczna w takich warunkach również będzie miała swoją specyfikę.

Czy brak partii politycznych w danym państwie uniemożliwia jego obywatelom wzięcie udziału w podejmowaniu decyzji

Abstract

Political parties in most countries organize the political life of citizens, integrate people around ideas, ideas or leaders, create power elites and control power. In some political systems, parties are replacing public administration and other state institutions. However, there are countries where there are no political parties. Giovanni Sartori referred to such cases as „no-party states.” The purpose of the article is to find the answer to this question whether this situation prevents no-party states citizens from participating in political decisions.

Key words: political competition, no-party model, political parties, non-partisan freedom, non-partisan enslavement

* doktorant (e-mail: lukaszwielgosz@gmail.com); <https://orcid.org/0000-0002-9171-1152>.

politycznych? Celem autora artykułu jest znalezienie odpowiedzi na to pytanie.

Słowa kluczowe: rywalizacja polityczna, stan bezpartyjny, partie polityczne, bezpartyjna wolność, bezpartyjne zniewolenie

Wstęp

Autor prezentowanego artykułu postawił sobie dwa zadania. Pierwszym jest przeanalizowanie wybranych przypadków stanów bezpartyjnych i przedstawienie, dlaczego ukonstytuował się w tych państwach tego typu model. Drugim celem jest zaprezentowanie, w jaki sposób przebiega rywalizacja polityczna w tychże państwach. Problem badawczy sformułowano wokół pytania o to, czy brak partii politycznych utrudnia obywatelom tych państw udział w podejmowaniu decyzji politycznych i ogranicza ich polityczną aktywność. Aby rozwiązać ten problem badawczy, zostanie przeprowadzona analiza porównawcza form politycznego zorganizowania społeczeństwa oraz struktur władzy w wybranych państwach, w których partie polityczne nie istnieją. Po dokonaniu takiego przeglądu stanie się możliwe wyodrębnienie cech wspólnych dla wszystkich tych państw oraz wskazanie różnic między nimi.

Stan bezpartyjny

Partie polityczne funkcjonują w większości państw współczesnego świata, gdyż są to organizacje użyteczne niezależnie od przyjętego reżimu politycznego. Istnienie i swobodna działalność wielu partii politycznych jest fundamentem każdego demokratycznego państwa. Demokratyczna rywalizacja polityczna ma zazwyczaj charakter międzypartyjnej konkurencji o głos wyborców. Natomiast w państwach niedemokratycznych wokół partii państwowych są zwykle zorganizowane wszystkie wymiary życia społecznego. W niektórych państwach symbioza instytucji państwa z instytucjami partyjnymi sprawia, że takie ugrupowanie częściowo zastępuje administrację publiczną. Są jednak państwa, w których nie funkcjonują partie polityczne. Giovanni Sartori charakteryzuje tę specyficzną sytuację jako „stan bezpartyjny”. Włoski badacz wyróżnił dwa przypadki, w których taki stan może zaistnieć. Pierwszy z nich to brak partii (*partyless*) zaistniały na skutek braku jakichkolwiek tradycji działalności partii politycznych

(są to tzw. państwa „przedpartyjne”). W tych państwach panuje zakaz działania takich organizacji. Drugi przypadek stanowią „państwa antypartyjne”, gdzie działalność wcześniej istniejących partii została stłumiona, a partie zlikwidowane. Dzieje się tak wtedy, kiedy przywódcy danego państwa zaczynają uprawiać antypartyjną retorykę¹.

Wymienione przez Sartoriego sytuacje to nie jedyne możliwe okoliczności, w jakich w danym państwie może zaistnieć stan bezpartyjny. Rozważania włoskiego politologa należy bowiem rozszerzyć o dwa dodatkowe przypadki. Po pierwsze, są państwa, w których nie ma formalnie zakazu tworzenia i działalności partii politycznych, lecz mimo to one nie funkcjonują. Po drugie, w niektórych państwach uznano, iż nie ma potrzeby wyróżniania ze wszystkich zrzeszeń tych organizacji, które mają charakter polityczny. Wtedy partie polityczne działają na podstawie takich samych przepisów prawa, jak na przykład stowarzyszenia.

Każda z czterech przedstawionych sytuacji stanów bezpartyjnych ma swoje specyficzne źródła. Co więcej, w każdym z czterech modeli rywalizacja polityczna przebiega w inny sposób.

Państwa przedpartyjne

Sartori wspominając przypadek państw przedpartyjnych, podał pięć przykładów takich państw. Były to Jemen, Jordania, Afganistan, Nepal oraz Arabia Saudyjska². Po upływie ponad czterech dekad od publikacji pierwszego wydania *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis* wskazane przykłady już się zdezaktualizowały — z wymienionych państw tylko w Arabii Saudyjskiej jak dotychczas nie powstały żadne ugrupowania polityczne. Dzieje się tak na skutek zakazu tworzenia i funkcjonowania partii politycznych w tym państwie. Arabia Saudyjska to nie jedyne państwo, w którym utrzymuje się tego rodzaju ograniczenie. Warto również wspomnieć o sytuacji politycznej w Katarze, Omanie i Zjednoczonych Emiratach Arabskich, gdzie również istnieje zakaz tworzenia partii politycznych. W tych arabskich państwach rywalizacja polityczna jest znacząco ograniczona lub wręcz niemożliwa.

¹ G. SARTORI: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Colchester 2016, s. 36.

² Ibidem.

Arabia Saudyjska

W Arabii Saudyjskiej działalność partii politycznych jest zakazana³. Z uwagi na charakter ustroju tego państwa (monarchia absolutna) funkcjonuje powoływana królewskim dekretem Rada Konsultacyjna⁴. Składa się ona z przewodniczącego i 150 członków powołanych przez króla spośród teologów i specjalistów z różnych dziedzin na czteroletnią kadencję. Aby zostać członkiem Rady, trzeba być urodzonym Saudyjczykiem, mieć co najmniej trzydzieści lat i być osobą kompetentną. W każdej kadencji co najmniej połowę składu Rady stanowią nowo wybrani członkowie. Stanowiska w Radzie nie można łączyć z posadami rządowymi lub korporacyjnymi, chyba że król wyrazi taką zgodę. Osoby wchodzące w skład Rady mają obowiązek kierowania się świętymi księgami islamu oraz dobrem państwa i narodu⁵.

Król osobiście lub za pośrednictwem zastępcy przedstawia Radzie coroczny raport z funkcjonowania państwa. Rada Konsultacyjna ma natomiast możliwość wyrazić swoje stanowisko na temat polityki państwa, ma możliwość wezwać na posiedzenie przedstawicieli poszczególnych resortów, a także może zwrócić się do premiera z wnioskiem o udostępnienie przez urzędy państwowe odpowiednich dokumentów. Rada uczestniczy również w tworzeniu nowego prawa i nowelizowaniu już obowiązującego — grupa co najmniej 10 członków Rady ma możliwość skorzystania z inicjatywy ustawodawczej⁶.

Zgodnie z *Podstawowym prawem o sprawowaniu rządów* „Dwór Króla i Sąd Najwyższy będą otwarte dla wszystkich obywateli i każdego, kto ma skargę lub zarzut niesprawiedliwości. Każdy ma prawo zwracać się do władz publicznych we wszystkich sprawach, które go dotyczą”⁷.

Katar

W Katarze stanowiska publiczne rozdzielane są decyzjami emira⁸. Podobnie jak w Arabii Saudyjskiej — w Katarze funkcjonuje Rada Konsultacyjna, która między innymi zatwierdza ogólną politykę rządu i budżet, a także sprawuje kontrolę nad władzą wykonawczą (ministrowie ponoszą przed nią odpowie-

³ M. CAVENDISH: *World and Its Peoples. The Arabian Peninsula. Bahrain, Oman, Qatar, Saudi Arabia, UAE, Yemen*. New York 2007, s. 78.

⁴ G. MAŁACHOWSKI: *System konstytucyjny Arabii Saudyjskiej*. Warszawa 2011, s. 22.

⁵ Ibidem, s. 59—60.

⁶ Ibidem, s. 60—61.

⁷ Artykuł 43. *Podstawowego prawa o sprawowaniu rządów* — https://www.constitute-project.org/constitution/Saudi_Arabia_2005.pdf (dostęp: 14.12.2019).

⁸ M. LIPSKA-TOUMI: *Wprowadzenie do ustroju i prawa państw arabskich*. Lublin 2015, s. 87.

działność polityczną). Rada składa się z 45 członków — 30 z nich wybieranych jest w wyborach powszechnych, a pozostałych powołuje emir Kataru. Kadencja tego organu trwa cztery lata⁹.

Konstytucja Kataru stanowi, iż obywatele tego kraju mogą korzystać z wolności zgromadzeń i swobody zakładania stowarzyszeń (w granicach prawa). Katarczycy mają również prawo do składania petycji do władz publicznych. Konstytucja Kataru gwarantuje również wolność słowa, wolność prasy, swobodę drukowania oraz publikowania treści¹⁰.

Oman

W Sułtanacie Omanu działalność partii politycznych jest zakazana¹¹. Choć Konstytucja Omanu gwarantuje jej obywatelom wiele swobód¹², to charakter ustroju politycznego (monarchia absolutna) przesądza o tym, iż rywalizacja polityczna w tym państwie jest bardzo mocno ograniczona. Cała władza w państwie skupia się w rękach sułtana, który między innymi mianuje i dymisjonuje premiera oraz ministrów, ogłasza dekrety królewskie oraz dysponuje prawem do rozwiązania parlamentu. Madżlis Omanu (miejscowy parlament) składa się z 2 izb — Rady Państwa, w której skład wchodzi 71 członków mianowanych przez sułtana, oraz Rady Konsultacyjnej, w której skład wchodzi 84 członków wybieranych w wyborach powszechnych. Kadencja obu izb parlamentu trwa cztery lata¹³. Parlament dysponuje prawem inicjatywy ustawodawczej. Madżlis zatwierdza inicjatywy legislacyjne rządu, zanim zostaną przedstawione sułtanowi, ma również prawo zgłaszania poprawek do tych projektów¹⁴.

W Konstytucji Omanu zadeklarowano, iż obywatele tego państwa mają zapewnioną (w granicach prawa) między innymi wolność wyrażania opinii i wolność zgromadzeń. Zagwarantowano również wolność prasy i możliwość tworzenia ogólnokrajowych zrzeszeń¹⁵.

⁹ Ibidem, s. 85—86.

¹⁰ Artykuł 44., 45., 46., 47. oraz 48. Konstytucji Kataru z 2003 roku — https://www.constituteproject.org/constitution/Qatar_2003.pdf?lang=en (dostęp: 14.12.2019).

¹¹ M. LIPSKA-TOUMI: *Wprowadzenie do ustroju...*, s. 65.

¹² Artykuł 29., 31., 32. oraz 33. Konstytucji Omanu z 1996 roku — https://constituteproject.org/constitution/Oman_2011?lang=en (dostęp: 14.12.2019).

¹³ M. LIPSKA-TOUMI: *Wprowadzenie do ustroju...*, s. 63.

¹⁴ Artykuł 58. bis 35. oraz 58. bis 36. Konstytucji Omanu z 1996 roku — https://constituteproject.org/constitution/Oman_2011?lang=en (dostęp: 14.12.2019).

¹⁵ Artykuł 29., 31., 32. oraz 33. Konstytucji Omanu z 1996 roku — https://constituteproject.org/constitution/Oman_2011?lang=en (dostęp: 14.12.2019).

Zjednoczone Emiraty Arabskie

W Zjednoczonych Emiratach Arabskich działalność partii politycznych została zabroniona¹⁶. Funkcjonuje siedmioosobowa Najwyższa Rada Federalna, której członkami są władcy 7 emiratów wchodzących w skład federacji. Działa również czterdziestoosobowa Federalna Rada Narodowa, która jest organem o charakterze kontrolnym i doradczym. Połowa składu wybierana jest przez kolegia elektorskie poszczególnych emiratów, a pozostali członkowie pochodzą z nominacji¹⁷.

Konstytucja Zjednoczonych Emiratów Arabskich ustanawia wolność sumienia, słowa oraz wolność zgromadzeń — można z nich korzystać w granicach prawa. Dodatkowo każda osoba w Zjednoczonych Emiratach Arabskich ma prawo do składania właściwym organom skarg, które dotyczą nadużycia lub naruszenia praw i wolności określonych w Konstytucji¹⁸. Roman Chałaczkiwicz stwierdza, iż charakterystyczną cechą emirackiego społeczeństwa jest depolityzacja i brak politycznych grup interesów (w przeciwieństwie do gospodarczych lobby). Dzieje się tak na skutek dynamicznych zmian gospodarczych i społecznych. Znacznie wolniej natomiast dokonują się przemiany w sferze politycznej¹⁹.

Deklaratywność przepisów konstytucji w arabskich stanach bezpartyjnych

Konstytucje i ustawy mogą gwarantować obywatelom wiele praw i wolności, jednak w praktyce może się okazać, że te deklaracje są martwym prawem. Do zweryfikowania realnego poziomu wolności obywatelskich w omawianych państwach pomocne okazują się rankingi opracowywane przez międzynarodowe organizacje typu *watch-dog*, przygotowujące coroczne raporty o stanie demokracji i wolności we wszystkich państwach świata. Jedną z takich organizacji jest Freedom House, która opracowuje ranking *Freedom in the World*. Wspominane zestawienie tworzone jest każdego roku przez zespół wewnętrznych i zewnętrznych analityków, konsultantów oraz ekspertów ze środowiska akademickiego, think tanki oraz organizacje zajmujące się prawami człowieka. Analitycy, którzy przygotowują projekt sprawozdania i wyniki, muszą wykorzystać szeroki zakres źródeł, między innymi artykuły, wiadomości, analizy,

¹⁶ *United Arab Emirates* — <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/ united-arab-emirates> (dostęp: 14.12.2019).

¹⁷ R. CHAŁACZKIEWICZ: *Zjednoczone Emiraty Arabskie. Historia, kraj i ludzie*. Pułtusk—Warszawa 2011, s. 76—77.

¹⁸ Artykuł 30., 33. oraz 41. Konstytucji Zjednoczonych Emiratów Arabskich z 2 grudnia 1971 roku — https://www.constituteproject.org/constitution/United_Arab_Emirates_2004.pdf (dostęp: 14.12.2019).

¹⁹ R. CHAŁACZKIEWICZ: *Zjednoczone Emiraty Arabskie...*, s. 82.

raporty organizacji pozarządowych oraz wiedzę płynącą z indywidualnych kontaktów zawodowych. Proponowane wyniki analityków są omawiane podczas corocznych spotkań przeglądowych. Ostateczne wyniki przedstawiają konsens analityków, konsultantów i pracowników.

Korzystając z rankingu *Freedom in the World*, należy stwierdzić, iż przepisy konstytucji w wymienionych państwach arabskich, dotyczące wolności obywatelskich, są w zasadzie tylko deklaracją. W praktyce wszystkie 4 państwa scharakteryzowane są jako państwa „bez wolności”. Biorąc pod uwagę wyniki badań prowadzonych w Katarze, Omanie, ZEA oraz Arabii Saudyjskiej w części „Prawa polityczne” tegoż rankingu (można uzyskać od 0 do 40 punktów w tym segmencie badań), jasne staje się, iż gwarancje wszelkich wolności politycznych w tych państwach to fikcja.

Tabela 1

Łączny wynik Kataru, Omanu, Zjednoczonych Emiratów Arabskich oraz Arabii Saudyjskiej w rankingu *Freedom in the World* organizacji Freedom House w latach 2014—2019

Państwo	Lata				
	2014	2015	2016	2017	2018
Katar	28	28	27	26	24
Oman	26	26	25	25	23
Zjednoczone Emiraty Arabskie	21	21	20	20	17
Arabia Saudyjska	10	10	10	10	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej Freedom House <https://freedomhouse.org/> (dostęp: 14.12.2019)

Tabela 2

Wynik Kataru, Omanu, Zjednoczonych Emiratów Arabskich oraz Arabii Saudyjskiej w rankingu *Freedom in the World* organizacji Freedom House w części „Prawa polityczne” w latach 2014—2019

Państwo	Lata				
	2014	2015	2016	2017	2018
Katar	10	10	9	9	7
Oman	9	9	8	8	6
Zjednoczone Emiraty Arabskie	8	8	7	7	5
Arabia Saudyjska	3	3	3	3	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej Freedom House <https://freedomhouse.org/> (dostęp: 14.12.2019)

Watykan

Wyjątkowym przypadkiem państwa przedpartyjnego jest Watykan. Miasto-państwo będące siedzibą najwyższych władz Kościoła katolickiego zostało utworzone na mocy traktatów laterańskich z 1929 roku. W traktacie Włochy uznały prawnomiędzynarodową podmiotowość Stolicy Apostolskiej i jej suwerenność na wydzielonym terytorium²⁰. Najwyższym aktem prawnym w tym państwie jest Prawo Fundamentalne Watykanu (potocznie nazywane Ustawą zasadniczą państwa-miasta Watykan bądź Konstytucją Watykanu). Stanowi ono, iż pełnię władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej pełni Najwyższy Kapłan, czyli papież²¹. Watykan jest teokratyczną monarchią absolutną, dlatego też biskup Rzymu mianuje osoby między innymi na wszystkie urzędy i stanowiska w państwie. Nie istnieją również żadne organizacje — zrzeszające na zasadach dobrowolności obywateli watykańskich — które programowo zakładałyby wpływanie na kształtowanie polityki państwa²².

Proces tranzycji od stanu bezpartyjnego do demokracji

W Arabii Saudyjskiej, Katarze, Omanie i Zjednoczonych Emiratach Arabskich partie politycznie nie funkcjonują i nigdy wcześniej nie istniały. Niewykluczone jednak, iż kiedyś w przyszłości dojdzie tam do choćby częściowej liberalizacji systemu politycznego i obywatele tych państw będą mogli działać w jakichś organizacjach politycznych. Interesującym przypadkiem wydaje się Kuwejt, w którym obowiązuje zakaz tworzenia partii politycznych, jednak istnieją nieformalne frakcje polityczne czy bloki parlamentarne²³. Nie można również wykluczyć, iż w jakimś państwie przedpartyjnym dojdzie do rewolucji i diametralnej zmiany ustroju politycznego. Taka sytuacja miała miejsce w Libii. W czasie rządów Muammara Kadhafiego każdemu, kto chciał założyć partię polityczną lub do niej należeć, groziła kara śmierci. Po obaleniu dyktatury w Libii umożliwiono obywatelom tego państwa zrzeszanie się w partiach politycznych i rozpoczęto budowę demokratycznej republiki parlamentarnej²⁴.

²⁰ F. LONGCHAMPS DE BÉRIER, M. ZUBIK: *Ustawa zasadnicza państwa Watykan oraz inne akty ustrojowe*. Warszawa 2008, s. 11—12.

²¹ Artykuł 1. Ustawa zasadniczej państwa-miasta Watykan z 26 listopada 2000 roku — <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/watykan.html> (dostęp: 14.12.2019).

²² F. LONGCHAMPS DE BÉRIER, M. ZUBIK: *Ustawa zasadnicza państwa...*, s. 16—17.

²³ M. LIPSKA-TOUMI: *Wprowadzenie do ustroju...*, s. 93; *Kuwait* — <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/kuwait> (dostęp: 14.12.2019).

²⁴ M. LIPSKA-TOUMI: *Wprowadzenie do ustroju...*, s. 120—123.

W niektórych państwach system partyjny opiera się na zreszeniach o charakterze politycznym, które *de iure* nie były partiami politycznymi. Dopiero po latach ich funkcjonowania postanowiono uregulować ich status, aby mogły one działać formalnie jako ugrupowania polityczne. Taka sytuacja miała miejsce w Luksemburgu i Andorze.

Konstytucja Wielkiego Księstwa Luksemburga początkowo nie zawierała żadnego przepisu o partiach politycznych. Ustawodawca nie wyróżnił również z całego katalogu zreszeń tych, które miały charakter polityczny. Partie polityczne w Luksemburgu funkcjonowały według przepisów ustawy o stowarzyszeniach i fundacjach z 1928 roku jako dobrowolne stowarzyszenia polityczne obywateli tego kraju²⁵. Dopiero po stu czterdziestu latach od uchwalenia ustawy zasadniczej zdecydowano się wprowadzić do niej poprawkę stanowiącą, iż „partie polityczne uczestniczą w kształtowaniu woli ludu”²⁶ i są gwarantem demokratycznego pluralizmu politycznego. Poprzez partie polityczne wyrażane jest powszechne prawo wyborcze²⁷. Ponadto uchwalono ustawę o finansowaniu partii politycznych, która oprócz regulacji dotyczących finansowania tychże podmiotów zawiera między innymi definicję legalnej partii politycznej²⁸.

W Księstwie Andory obywatele otrzymali prawo tworzenia partii politycznych dopiero w 1993 roku. Wtedy to uchwalono konstytucję tego państwa oraz ustawę o systemie wyborczym²⁹. Przed 1993 rokiem aktywność polityczna obywateli była w Andorze znacząco ograniczana. Część badaczy utrzymuje, iż w tym państwie obowiązywał zakaz funkcjonowania partii politycznych, część jest zdania, iż brak partii politycznych wynikał ze specyfiki systemu wyborczego oraz ze względu na prawne nieuregulowanie kwestii związanych z ugrupowaniami politycznymi³⁰. Bez względu na przyczyny tego stanu faktem jest, iż w Andorze do 1993 roku partie polityczne formalnie nie istniały. Warto jednak zwrócić uwagę na to, że w Radzie Generalnej (jednoizbowym parlamencie Andory) od początku lat siedemdziesiątych funkcjonowały nieformalne ugrupowania, natomiast w latach osiemdziesiątych działały organizacje *quasi*-polityczne³¹.

²⁵ J. KARP: *System konstytucyjny Luksemburga*. Warszawa 2008, s. 22.

²⁶ *Loi du 31 mars 2008 portant création d'un article 32bis nouveau de la Constitution* — <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2008/03/31/n1/jo> (dostęp: 14.12.2019).

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Loi du 21 décembre 2007 portant réglementation du financement des partis politiques* — <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2007/12/21/n8/jo> (dostęp: 14.12.2019).

²⁹ P. OSÓBKA: *Systemy konstytucyjne Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino*. Warszawa 2008, s. 39.

³⁰ M. ŁUKASZEWSKI: *Pirenejskie współksięstwo. Współczesny system polityczny Andory*. Poznań 2016, s. 70.

³¹ *Ibidem*.

Zrzeszenia o charakterze politycznym

W Luksemburgu i Andorze w końcu postanowiono uchwalić prawo dotyczące partii politycznych i tym samym sformalizować istniejące zrzeszenia o charakterze politycznym, aby mogły działać oficjalnie jako partie polityczne. Na taki krok jeszcze nie zdecydowano się w Liechtensteinie ani w Monako.

W konstytucji Księstwa Liechtensteinu nie mówi się wprost o partiach politycznych. Zrzeszenia o charakterze politycznym prowadzą swoją działalność w formie stowarzyszeń³². Co prawda, w Księstwie obowiązuje od 1984 roku ustawa o finansowaniu partii politycznych, lecz jej przepisy tylko potwierdzają, iż partie polityczne działają jako stowarzyszenia³³. Artykuł 46. konstytucji Liechtensteinu stanowi natomiast, iż mandaty w Landtagu dzieli się pomiędzy grupy wyborców, które uzyskały co najmniej 8% ważnych głosów oddanych w całym kraju³⁴. To właśnie te grupy uważa się za partie polityczne³⁵. Taka sytuacja prawna jest konsekwencją specyficznego sposobu rywalizacji politycznej w Liechtensteinie. Od dziesięcioleci o zwycięstwo wyborcze rywalizują z sobą 2 partie — Unia Ojczyzniana (VU) oraz Postępowa Partia Obywatelska (FBP). Ostatecznie jednak obie partie tworzą po wyborach wspólny rząd (po II wojnie światowej tylko w latach 1997—2005 nie stworzono rządu koalicyjnego między VU a FBP)³⁶. Dominacja dwóch ugrupowań i system kooperacji partii w Liechtensteinie sprawiają, iż nie ma potrzeby wprowadzania nowych regulacji dotyczących zrzeszeń o charakterze politycznym.

Konstytucja Księstwa Monako gwarantuje jego obywatelom prawo do zrzeszania się i do wyrażania własnych poglądów, jednak nie odnosi się wprost do partii politycznych. W monakijskim systemie prawnym nie przewiduje się innego niż dla stowarzyszeń trybu zakładania partii politycznych³⁷.

³² P. OSÓBKA: *Systemy konstytucyjne Andory...*, s. 40.

³³ *Act on the Allocation of Contributions to Political Parties* — https://www.legislationline.org/download/id/7851/file/Liechtenstein_act_allocation_contributions_political_parties_1984_am2008_en.pdf (dostęp: 14.12.2019)

³⁴ Artykuł 46. ust. 3. Konstytucji Księstwa Liechtensteinu — https://www.regierung.li/media/medienarchiv/101_28_08_2019_en.pdf?t=3 (dostęp: 14.12.2019).

³⁵ M. ŁUKASZEWSKI: *Alpejskie księstwo. Współczesny system polityczny Liechtensteinu*. Poznań 2016, s. 91—92.

³⁶ *Ibidem*, s. 83—91.

³⁷ M. ŁUKASZEWSKI: *Lazurowe księstwo. Współczesny system polityczny Monako*. Poznań 2016, s. 77.

Państwo antypartyjne

Sartori charakteryzuje państwa antypartyjne jako kraje, w których działalność wcześniej istniejących partii została stłumiona, a partie zlikwidowane ze względu na antypartyjną retorykę władz³⁸. Wzorowym przykładem takiego modelu byłoby więc państwo, w którym funkcjonowały partie polityczne, ale w wyniku działania władz zostały one zupełnie zlikwidowane. Co więcej, działalność tego typu organizacji politycznych zostałaby zakazana.

Jeśli już na scenie politycznej danego państwa zaczynają funkcjonować partie polityczne, to nawet po dokonaniu tranzycji z jednego ustroju do drugiego jakieś instytucje tego typu pozostają w nowym systemie. Pełnią wtedy ważną funkcję porządkującą życie polityczne w państwie. Wprowadzając rządy dyktatorskie, zwykle likwiduje się wszystkie istniejące organizacje polityczne oprócz jednej — partii państwowej, wokół której zorganizowany jest aparat władzy. Dlatego wskazanie przykładu, w którym opisany model teoretyczny zostałby w pełni zrealizowany, jest bardzo trudne. Za państwo antypartyjne można uznać Ugandę od zakończenia w tym państwie wojny domowej w 1986 roku do referendum w 2005 roku.

Po zakończeniu wojny domowej władzę w Ugandzie przejął Yoweri Museveni, który utworzył Radę Narodowego Ruchu Oporu. Działalność partii politycznych została zawieszona³⁹. Tak drastyczne zmiany potwierdziła przyjęta w 1995 roku nowa konstytucja Ugandy. Był to dokument pełen sprzeczności. Z jednej strony utrzymywano, iż w tym państwie funkcjonuje system wielopartyjny, oraz zakazywano ustanowienia w Ugandzie systemu jednopartyjnego. Co więcej, konstytucja zapewniała Ugandyjczykom prawo do tworzenia nowych organizacji politycznych. Z drugiej strony — taka organizacja nie mogła być partią polityczną. Dotychczas funkcjonujące partie polityczne miały prawo formalnie istnieć, lecz nie mogły one między innymi prowadzić swoich oddziałów, organizować konferencji delegatów ani wieców publicznych czy prowadzić kampanii wyborczych⁴⁰. W ten sposób skonstruowano system, w którym nie mogły powstawać nowe partie polityczne, a stare — prowadzić żadnej działalności. Ponadto władze utrzymywały, iż Narodowy Ruch Oporu nie jest partią polityczną, lecz ogólnopaństwową organizacją masową. Taki stan bezpartyjny istniał do 2005 roku, kiedy przeprowadzono referendum w sprawie przywrócenia w Ugandzie rywalizacji międzypartyjnej i ustanowienia pełnego systemu

³⁸ G. SARTORI: *Parties and Party Systems...*, s. 40.

³⁹ *Elementarz Ugandy* — <https://uae.trade.gov.pl/pl/wphi/uganda/149638,elementarz-ugandy-.html> (dostęp: 14.12.2019).

⁴⁰ Artykuł 69, 70, 71, 72, 73 i 75, 270 i 271 Konstytucji Ugandy z 1995 roku — http://statehouse.go.ug/sites/default/files/attachments/Constitution_1995.pdf (dostęp: 14.12.2019).

wielopartyjnego⁴¹. W lutym 2006 roku odbyły się pierwsze od dwudziestu sześciu lat wybory parlamentarne, w których wzięły udział partie polityczne.

Bezżyteczne partie polityczne

W całym regionie Oceanii funkcjonuje ledwie kilkadziesiąt partii politycznych, z czego część aktywizuje się tylko w okresach kampanii wyborczych. Rzadko zdarza się, aby jakaś partia polityczna przetrwała okres od jednych wyborów do drugich⁴². Natomiast w czterech państwach Oceanii: w Mikronezji, Nauru, Palau i Tuvalu sytuacja jest jeszcze bardziej ciekawa, nie funkcjonują tam bowiem żadne partie polityczne, nawet w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybory. Taki „stan bezpartyjny” mógł zaistnieć w tych państwach na skutek kilku czynników.

Mikronezja

Konstytucja Sfederowanych Stanów Mikronezji gwarantuje obywatelom nieograniczone prawo do korzystania z wolności słowa, pokojowego gromadzenia się, stowarzyszenia i petycji⁴³. Z tej konstytucyjnej reguły można wyprowadzić założenie, iż możliwe jest również tworzenie partii politycznych.

Wybory do czternastoosobowego Kongresu odbywają się według systemu mieszanego. Czterech członków Kongresu wybieranych jest przez stany (po jednym z każdego stanu) na okres czterech lat. Dziesięć kolejnych mandatów rozdzielanych jest w wyborach powszechnych, w jednomandatowych okręgach wyborczych, na dwuletnią kadencję⁴⁴. W ustawie wyborczej z 2005 roku szczegółowo uregulowano między innymi kwestie wykorzystania własności publicznej lub pracowników publicznych do działań związanych z kampanią⁴⁵, a także korzystanie przez kandydatów z mediów. Zgodnie z tą ustawą wszyscy nadawcy (bez względu na to, czy są to media publiczne czy prywatne) są zobowiązani do równego traktowania wszystkich kandydatów. Wszystkie nośniki reklamowe powinny wyraźnie wskazywać kandydata lub zwolenników kandydata odpowie-

⁴¹ *Republic of Uganda — Referendum* — <http://www.electionguide.org/elections/id/14/> (dostęp: 14.12.2019).

⁴² P. OSÓBKA: *Systemy konstytucyjne państw Oceanii*. Warszawa 2012, s. 40.

⁴³ *Konstytucja Sfederowanych Stanów Mikronezji*, art. 4, sekcja — <http://www.fsmlaw.org/fsm/constitution/constitution.htm> (dostęp: 14.12.2019).

⁴⁴ *Konstytucja Sfederowanych Stanów Mikronezji*, art. 9, sekcja 8 — <http://www.fsmlaw.org/fsm/constitution/constitution.htm> (dostęp: 14.12.2019).

⁴⁵ *Kodeks Sfederowanych Stanów Mikronezji*, art. 108 — <http://www.fsmlaw.org/fsm/code/code2014/FSMCode2014TabCont.html> (dostęp: 14.12.2019).

działnych za reklamę. Wszelkie formy cenzury są zakazane⁴⁶. We wszystkich wyborach, które odbyły się od 1991 roku, uczestniczyli wyłącznie kandydaci niezależni⁴⁷.

Nauru

Konstytucja Republiki Nauru gwarantuje obywatelom tego państwa między innymi prawo do pokojowego zrzeszania się⁴⁸. Ustrojodawca wymienia dwie formy tego typu zrzeszeń, czyli stowarzyszenia i związki zawodowe⁴⁹. Nie wspomina się jednak o partiach politycznych.

Wybory do Parlamentu Nauru są skomplikowane. Państwo podzielone jest na 8 okręgów wyborczych — 7 z nich jest dwumandatowych, a jeden okręg jest czteromandatowy⁵⁰. W głosowaniu obywatele wyrażają swoje poparcie poprzez utworzenie własnej listy najbardziej preferowanych kandydatów. Wyborca musi stworzyć „ranking kandydatów” na właściwej liście, aby jego głos był ważny (cyfrę „1” stawia przy najbardziej preferowanym kandydacie, „2” — przy kolejnym itd.). Potem każdą preferencję przelicza się na odpowiednie wartości (pierwszy kandydat uzyskuje wartość 1, drugi 0,5, trzeci 0,33 itd. aż do wyczerpania kandydatów na liście). Po zsumowaniu wartości dla poszczególnych kandydatów uzyskuje się wynik wyborów, a osoby z najwyższymi wartościami wyborczymi uzyskują mandaty⁵¹.

Palau

Konstytucja Republiki Palau gwarantuje obywatelom tego państwa między innymi wolność słowa, wolność prasy oraz prawo do składania petycji. Niezwykle istotna wydaje się konstytucyjnie zagwarantowana zasada jawności życia publicznego i prawo każdego obywatela do wglądu do dowolnych dokumentów państwowych oraz do obserwowania działalności władz i administracji⁵².

⁴⁶ *Kodeks Sfederowanych Stanów Mikronezji*, art. 109 — <http://www.fsmlaw.org/fsm/code/code2014/FSMCode2014TabCont.html> (dostęp: 14.12.2019).

⁴⁷ P. OSÓBKA: *Systemy konstytucyjne państw...*, s. 124.

⁴⁸ *Konstytucja Republiki Nauru*, art. 3 — <http://www.naurugov.nr/parliament-of-nauru/constitution-of-nauru.aspx> (dostęp: 14.12.2019).

⁴⁹ *Konstytucja Republiki Nauru*, art. 13 — <http://www.naurugov.nr/parliament-of-nauru/constitution-of-nauru.aspx> (dostęp: 14.12.2019).

⁵⁰ *Konstytucja Republiki Nauru*, zał. nr 2 — <http://www.naurugov.nr/parliament-of-nauru/constitution-of-nauru.aspx> (dostęp: 14.12.2019).

⁵¹ P. OSÓBKA: *Systemy konstytucyjne państw...*, s. 46.

⁵² *Konstytucja Republiki Palau*, art. 4 — <http://www.unesco.org/education/edurights/media/docs/c4679995d1bddd3ef509ddc66c3cb38e80d492fe.pdf> (dostęp: 14.12.2019).

Mimo niewielkiej liczby mieszkańców w Palau funkcjonuje dwuizbowy parlament, składający się z szesnastoosobowej Izby Delegatów i Senatu, w którym zasiada 13 osób⁵³. Wybory do Izby Delegatów odbywają się w 16 jednomandatowych okręgach wyborczych⁵⁴, natomiast w wyborach do Senatu cały kraj jest jednym okręgiem wyborczym — wyborca może oddać tyle głosów, ile wynosi liczba mandatów (czyli 13). Mandaty senatorskie uzyskuje więc 13 kandydatów z największą liczbą głosów⁵⁵. We wszystkich dotychczasowych wyborach brali udział wyłącznie kandydaci niezależni⁵⁶.

Tuvalu

Konstytucja Tuvalu gwarantuje jej obywatelom wolność organizacji i uczestnictwa w zgromadzeniach oraz zrzeszania się⁵⁷. Co więcej, w ustawie zasadniczej tego kraju jasno określono prawo obywateli do tworzenia partii politycznych i zrzeszania się w nich. Konstytucja Tuvalu daje również obywatelom tego kraju prawo do zakładania stowarzyszeń oraz związków zawodowych⁵⁸.

W skład parlamentu Tuvalu wchodzi 15 członków, a kraj podzielony jest na 8 okręgów wyborczych — 7 dwumandatowych oraz jeden jednomandatowy⁵⁹. Ponieważ nie ma partii politycznych, każdy kandydat jest uważany za niezależnego i odpowiedzialnego za własną kampanię wyborczą⁶⁰.

Można stwierdzić, że kwestią organizacji wyborów w Tuvalu zajęto się w sposób całościowy, a przepisy dotyczące wyłaniania nowych władz są bardzo precyzyjne i dotyczą wszystkich aspektów organizacji tego przedsięwzięcia. W ustawie wyborczej (*Electoral Provisions Parliament Act*) szczegółowo uregulowano takie kwestie, jak: proces rejestracji kandydatów, liczba i wielkość okręgów wyborczych, sposób przeprowadzenia wyborów, formę kart do głosowania, kształt urn wyborczych, przedstawicielstwo danego kandydata w procedurze liczenia głosów, metodę liczenia, ewentualne kary za przestępstwa wy-

⁵³ *Konstytucja Republiki Palau*, art. 9 — <http://www.unesco.org/education/edurights/media/docs/c4679995d1bddd3ef509ddc66c3cb38e80d492fe.pdf> (dostęp: 14.12.2019).

⁵⁴ *PALAU House of Delegates* — http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2243_B.htm (dostęp: 14.12.2019).

⁵⁵ P. OSÓBKA: *Systemy konstytucyjne państw...*, s. 46.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 124.

⁵⁷ *Konstytucja Tuvalu*, art. 11 — http://www.tuvaluislands.com/const_tuvalu.htm (dostęp: 14.12.2019).

⁵⁸ *Konstytucja Tuvalu*, art. 25 — http://www.tuvaluislands.com/const_tuvalu.htm (dostęp: 14.12.2019).

⁵⁹ *Electoral Provisions Parliament Act*, zał. nr 1 — http://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1980/1980-0002/ElectoralProvisionsParliamentAct_1.pdf (dostęp: 14.12.2019).

⁶⁰ *TUVALU Palamene o Tuvalu* — http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2327_B.htm (dostęp: 14.12.2019).

borcze, możliwość zgłoszenia naruszenia prawa wyborczego w formie petycji itd.⁶¹ Warto również zauważyć, iż w ustawie dotyczącej publicznego nadawcy TVBC (*Public Broadcasting Act*) przyznaje się temu medium pełną niezależność⁶², a także zakazuje się władzom państwa wywierać na nią wpływ⁶³. Ustawa dodatkowo reguluje kwestie reklamy politycznej w mediach⁶⁴.

Demokratyczne stany bezpartyjne

Chcąc zweryfikować konstytucyjne deklaracje w pozostałych stanach bezpartyjnych (państwa Oceanii oraz Liechtenstein i Monako, w których funkcjonują tylko zrzeszenia o charakterze politycznym), ponownie można odwołać się do wyników rankingu *Freedom in the World*. Wszystkie państwa zostały sklasyfikowane jako państwa wolne. Bardzo wysokie wyniki osiągnęły Tuvalu, Mikronezja, Palau i Liechtenstein. W Nauru i Monako zauważalny jest trend spadkowy, jednak wciąż oba państwa znajdują się w gronie państw wolnych. Po dokonaniu przeglądu wyników wymienionych państw w części „Prawa polityczne” również można stwierdzić, iż ich obywatele rzeczywiście mogą korzystać z wielu przysługujących im praw i wolności obywatelskich, a ich działalność polityczna nie podlega znaczącym ograniczeniom.

Tabela 3

Łączny wynik Tuvalu, Mikronezji, Palau, Nauru, Liechtensteinu i Monako w rankingu *Freedom in the World* organizacji Freedom House w latach 2014—2018

Państwo	Lata					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Tuvalu	94	94	94	94	94	93
Mikronezja	93	93	93	93	93	92
Palau	92	92	92	92	92	92
Nauru	91	84	84	81	81	78
Liechtenstein	98	98	98	91	90	90
Monako	88	88	88	84	82	82

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej Freedom House — <https://freedomhouse.org/> (dostęp: 14.12.2019)

⁶¹ *Electoral Provisions Parliament Act* — http://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1980/1980-002/ElectoralProvisionsParliamentAct_1.pdf (dostęp: 14.12.2019).

⁶² *Public Broadcasting Act*, art. 7 — https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/2012/2012-0016/PublicBroadcastingAct_1.pdf (dostęp: 14.12.2019).

⁶³ *Public Broadcasting Act*, art. 6 — https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/2012/2012-0016/PublicBroadcastingAct_1.pdf (dostęp: 14.12.2019).

⁶⁴ *Public Broadcasting Act*, art. 30 — https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/2012/2012-0016/PublicBroadcastingAct_1.pdf (dostęp: 14.12.2019).

Tabela 4

Wynik Tuvalu, Mikronezji, Palau, Nauru, Liechtensteinu i Monako
w rankingu *Freedom in the World* organizacji Freedom House
w części „Prawa polityczne” w latach 2014—2019

Państwo	Lata					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Tuvalu	37	37	37	brak danych	37	37
Mikronezja	37	37	37	brak danych	37	37
Palau	37	37	37	brak danych	37	37
Nauru	38	37	35	35	35	34
Liechtenstein	39	39	39	brak danych	33	33
Monako	31	31	31	brak danych	25	26

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej Freedom House — <https://freedomhouse.org/> (dostęp: 14.12.2019)

Dobrowolny stan bezpartyjny w państwach Oceanii

Dag i Carsten Anckarowie (korzystając m.in. z rankingu *Freedom in the World*) doszli do wniosku, że poziom demokracji w mikropaństwach Oceanii, nieposiadających systemów partyjnych, jest porównywalny z państwami zachodnioeuropejskimi (o skonsolidowanej demokracji). Fińscy badacze przeanalizowali 15 najmniejszych państw demokratycznych pod kątem jakości ich systemów partyjnych, chcąc sprawdzić, czy kryterium wielkości populacji przesądza o występowaniu bądź niewystępowaniu partii politycznych. Okazało się, że w państwach mniejszych od Mikronezji, takich jak na przykład Grenada, Seszele, Dominika, Antigua i Barbuda, Andora, Saint Kitts i Nevis czy San Marino, istnieją partie polityczne⁶⁵. Anckarowie stwierdzili, iż kryterium ludnościowe jest ważnym czynnikiem, lecz samo w sobie nie przesądza o braku tego typu organizacji. Do podobnych wniosków wspomniani autorzy doszli, analizując geografie poszczególnych państw — rozbiecie na kilka części czy wysp również nie przesądza o braku partii, choć jest czynnikiem sprzyjającym, aby taki stan bezpartyjny zaistniał⁶⁶.

⁶⁵ D. ANCKAR, C. ANCKAR: *Democracies without Parties*. “Comparative Political Studies” 2000, Vol. 33, No 2, s. 225—247.

⁶⁶ Mikronezja składa się z 607 wysp, Palau — z ponad 250 wysp, Tuvalu — z 6 atoli i 3 wysp, jednak w skład Nauru wchodzi tylko jedna wyspa. Jak się okazuje, rozbiecie państwa na części jest ważnym czynnikiem, jednak nieprzesądającym o braku partii.

Anckarowie twierdzą, iż czynnikiem przesądzającym o tym, iż w Mikronezji, Palau i Tuvalu nie funkcjonują partie, jest „intensywny opór kulturowy”. „Wyspiarstwo wysp” polegające na koncentrowaniu się obywateli na sprawach lokalnych zamiast krajowych oraz siła tradycyjnych kultur mogą skutecznie uniemożliwiać integrowanie się ludzi w partie polityczne. Lojalność polityczna zbudowana jest wokół instytucji rodziny, plemienia lub wyspy⁶⁷.

Wouter P. Veenendaal badając kwestię braku partii politycznych w Palau, również stwierdza, że czynniki kulturowe w znaczący sposób przyczyniają się do tego zjawiska. Holenderski badacz zwraca również uwagę na czynniki geograficzne. Autor konstatuje, że role partii w Palau wypełniają struktury klanowe. Veenendaal postawił hipotezę, że bezpośrednie formy komunikacji między obywatelami i politykami mogą doprowadzić do zmniejszenia potrzeby funkcjonowania partii politycznych. Otwarty dostęp obywateli do przywódców politycznych (możliwy do realizowania w małych społecznościach) w dużej mierze eliminuje konieczność tworzenia formalnych organizacji partyjnych, ponieważ obywatele mogą łatwo zbliżyć się do polityków, przekazując im swoje opinie, pomysły i sugestie oraz dając wyraz swoim postawom, preferencjom i wymaganiom⁶⁸.

Veenendaal zwraca szczególną uwagę na płaszczyznę komunikacyjną. Można więc skonstruować kolejną hipotezę, że partie polityczne, ale i inne organizacje wywierające wpływ na politykę państwa, tworzą się dopiero wtedy, kiedy jednostki nie są w stanie swobodnie komunikować z elitami władzy i nie są w stanie skutecznie artykułować swoich potrzeb i interesów w pojedynkę.

Bezpartyjna wolność i bezpartyjne zniewolenie

Po dokonaniu analizy stanów bezpartyjnych w Arabii Saudyjskiej, Katarze, Liechtensteinie, Mikronezji, Monako, Nauru, Omanie, Palau, Tuvalu, Watykanie i Zjednoczonych Emiratach Arabskich oraz po zapoznaniu się z historią polityczną Andory, Libii, Luksemburga i Ugandy należy rozważyć, czy poszczególne rozwiązania powtarzają się, tworząc pewien model rywalizacji w bezpartyjnej rzeczywistości.

Należy odróżnić dwie sytuacje. Pierwsza to całkowity zakaz działalności partii, brak jakichkolwiek możliwości prawnych, aby tego typu organizacje funkcjonowały. Druga sytuacja to ta, w której partie nie powstają, ponieważ nie

⁶⁷ D. ANCKAR, C. ANCKAR: *Democracies without Parties...*, s. 236—240.

⁶⁸ W.P. VEENENDAAL: *How Democracy Functions without Parties. The Republic of Palau*. „Party Politics” 2016, Vol. 22, No 1, s. 27—36.

są użyteczne dla społeczeństwa, ale istnieją warunki, aby swobodnie powstawały i funkcjonowały, gdy tylko jakaś grupa obywateli zgłosi chęć prowadzenia tego typu organizacji. Do tego drugiego grona można zaliczyć również państwa, w których działają zrzeszenia o charakterze politycznym. Te dwie sytuacje są od siebie zupełnie różne — pierwszy model realizowany jest w państwach autorytarnych, drugi — w państwach demokratycznych. Na podstawie zaprezentowanych przykładów można wyróżnić dwa modele idealne, które wyznaczają granice spektrum rywalizacji politycznej w stanach bezpartyjnych: bezpartyjną wolność oraz bezpartyjne zniewolenie.

Tabela 5

Dwa modele idealne stanów bezpartyjnych:
bezpartyjna wolność i bezpartyjne zniewolenie

Charakterystyka modelu	Modele	
	bezpartyjne zniewolenie	bezpartyjna wolność
Liczba partii istotnych dla funkcjonowania systemu	brak	
Rywalizacja polityczna	brak jakiejkolwiek rywalizacji	nieskrępowana rywalizacja polityczna jednostek na każdym szczeblu władzy
Rozproszenie władzy	istnieje jeden ośrodek władzy, sprawujący totalną kontrolę nad każdym aspektem życia publicznego	absolutne rozproszenie władzy, totalna równorzędność podmiotów
Kanały dystrybucji informacji politycznej	totalna kontrola kanałów dystrybucji informacji politycznej przez jeden ośrodek władzy	wiele kanałów dystrybucji informacji politycznej; tworzone treści nie podlegają żadnej kontroli, a ich dystrybucja nie podlega żadnym ograniczeniom
Uwarunkowania instytucjonalne	zakaz tworzenia partii politycznych	pełna swoboda działania partii, gdy tylko obywatele zgłoszą taką chęć
Sposób sprawowania władzy	rządy totalitarne	demokracja bezpośrednia
Moc polityczna jednostki	jednostka jest zniewolona, nie dysponuje żadnym narzędziem wpływu na proces podejmowania decyzji politycznych	jednostka dysponuje szerokim repertuarem narzędzi wpływu na władzę, bierze udział w podejmowaniu decyzji na każdym jej etapie, jest niczym nieograniczona w kontrolowaniu władzy

Źródło: Opracowanie własne.

W pierwszym modelu stanu bezpartyjnego pełnię władzy sprawuje jeden ośrodek, który kontroluje również wszystkie kanały dystrybucji informacji.

Brak partii wymuszony jest przez uwarunkowania instytucjonalne. Oczywiście, brak ugrupowań politycznych jeszcze nie przesądza o braku rywalizacji politycznej. Aby ostatecznie zlikwidować rywalizację polityczną, należy jednostkę pozbawić wszystkich narzędzi wpływu na proces podejmowania decyzji politycznych. W tym modelu stanu bezpartyjnego nie ma wyborów, wszystkie decyzje są narzucane przez władze bez konsultacji (albo konsultacje mają charakter pozorny). Choć ustawodawca gwarantuje obywatelom wiele różnych praw, są one czysto deklaratywne. Człowiek w tym systemie *de facto* nie dysponuje jakimkolwiek narzędziem artykulacji interesów i poglądów. Nie ma wolności słowa ani wolności poglądów, nie można również zrzeszać się w jakiegokolwiek formie. Jednostka jest absolutnie zniewolona politycznie, dlatego ten model powinien nosić nazwę bezpartyjnego zniewolenia.

W drugim modelu stanu bezpartyjnego partie polityczne nie działają, ponieważ nie spełniają żadnej użytecznej funkcji — tylko krępują działania jednostek, które cieszą się pełną swobodą działania. Obywatel może wziąć udział w procesie podejmowania decyzji na każdym jego etapie — sam może go zainicjować (na wiele różnych sposobów), może go dowolnie kształtować, inni obywatele mają równe prawo współdecydowania, zgłaszania uwag, edytowania propozycji, a na koniec wszystkie decyzje podejmuje się w równym, powszechnym głosowaniu. Proces komunikowania politycznego jest nieskrępowany — wszyscy są w nim równi, każdy jest jednocześnie nadawcą i odbiorcą informacji, tworzone treści nie podlegają żadnej kontroli, a ich dystrybucja nie podlega żadnym ograniczeniom. Taki idealny model bezpartyjnej wolności realizuje stan idealnej demokracji bezpośredniej.

Posługując się zaproponowanym podziałem, można stwierdzić, iż model bezpartyjnej wolności realizowany jest (w pełni lub w istotnej części) w Liechtensteinie, Mikronezji, Monako, Nauru, Palau, Tuvalu. Można również w ten sposób spróbować scharakteryzować sytuację polityczną w Andorze oraz w Luksemburgu, zanim w tych państwach uchwalono odpowiednie przepisy o partiach politycznych. Natomiast model bezpartyjnego zniewolenia skutecznie starają się realizować władze w Arabii Saudyjskiej, Katarze, Omanie i Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Ten model również występował w Libii Muammara Kadhafiego oraz w Ugandzie na przełomie XX i XXI wieku.

Jak pokazują niektóre przykłady omawianych państw, brak partii politycznych, a nawet brak jakiegokolwiek systemu partyjnego, nie musi oznaczać braku rywalizacji politycznej. Należy zgodzić się z Veenendaalem, że tam, gdzie jednostka może bezpośrednio wpływać na proces podejmowania decyzji politycznych, partie polityczne przestają pełnić funkcję pośrednika między władzą a obywatelami. Wskutek tego stają się mało użyteczne, a ich istnienie nie jest konieczne do utrzymywania reżimu demokratycznego. Jeżeli konstytucyjne deklaracje dotyczące wolności i praw obywatelskich są realnie gwarantowane, to rywalizacja polityczna bez partii politycznych jest możliwa w państwach

o ograniczonej liczbie mieszkańców. Stan bezpartyjnej wolności może trwać, dopóki możliwe jest z jednej strony komunikowanie się obywateli bezpośrednio z władzą, z drugiej — dopóki władza potrafi w takich warunkach sprawnie zarządzać państwem. Powstanie partii politycznych będzie mieć sens wówczas, gdy liczba spraw mieszkańców i zadań do wykonania przekroczy możliwości władzy. Konieczne wtedy będzie wprowadzenie instytucji pośrednika między władzą a obywatelami, która mogłaby dokonywać selekcji różnego rodzaju próśb i roszczeń.

Bibliografia

- Act on the Allocation of Contributions to Political Parties* — https://www.legislationline.org/download/id/7851/file/Liechtenstein_act_allocation_contributions_political_parties_1984_am2008_en.pdf (dostęp: 14.12.2019).
- ANCKAR D., ANCKAR C.: *Democracies without Parties*. “Comperative Political Studies” 2000, Vol. 33, No 2.
- CAVENDISH M.: *World and Its Peoples. The Arabian Peninsula. Bahrain, Oman, Qatar, Saudi Arabia, UAE, Yemen*. New York 2007.
- CHAŁACZKIEWICZ R.: *Zjednoczone Emiraty Arabskie. Historia, kraj i ludzie*. Pułtusk—Warszawa 2011.
- Electoral Provisions Parliament Act* — http://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1980/1980-0002/ElectoralProvisionsParliamentAct_1.pdf (dostęp: 14.12.2019).
- Elementarz Ugandy* — <https://uae.trade.gov.pl/pl/wphi/uganda/149638,elementarz-ugandy-.html> (dostęp: 14.12.2019).
- KARP J.: *System konstytucyjny Luksemburga*. Warszawa 2008.
- Kodeks Sfederowanych Stanów Mikronezji* — <http://www.fsmlaw.org/fsm/code/code2014/FSMCode2014TabCont.html> (dostęp: 14.12.2019).
- Konstytucja Kataru z 2003 roku* — https://www.constituteproject.org/constitution/Qatar_2003.pdf?lang=en (dostęp: 14.12.2019).
- Konstytucja Księstwa Liechtensteinu* — https://www.regierung.li/media/medienarchiv/101_28_08_2019_en.pdf?t=3 (dostęp: 14.12.2019).
- Konstytucja Omanu z 1996 roku* — https://constituteproject.org/constitution/Oman_2011?lang=en (dostęp: 14.12.2019).
- Konstytucja Republiki Nauru* — <http://www.naurugov.nr/parliament-of-nauru/constitution-of-nauru.aspx> (dostęp: 14.12.2019).
- Konstytucja Republiki Palau* — <http://www.unesco.org/education/edurights/media/docs/c4679995d1bdd3ef509ddc66c3cb38e80d492fe.pdf> (dostęp: 14.12.2019).
- Konstytucja Sfederowanych Stanów Mikronezji* — <http://www.fsmlaw.org/fsm/constitution/constitution.htm> (dostęp: 14.12.2019).
- Konstytucja Tuvalu* — http://www.tuvaluislands.com/const_tuvalu.htm (dostęp: 14.12.2019).
- Konstytucja Zjednoczonych Emiratów Arabskich z 2 grudnia 1971 roku* — https://www.constituteproject.org/constitution/United_Arab_Emirates_2004.pdf (dostęp: 14.12.2019).

- Konstytucja Ugandy z 1995 roku* — http://statehouse.go.ug/sites/default/files/attachments/Constitution_1995.pdf (dostęp: 14.12.2019).
- Kuwait* — <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/kuwait> (dostęp: 14.12.2019).
- LIPSKA-TOUMI M.: *Wprowadzenie do ustroju i prawa państw arabskich*. Lublin 2015.
- Loi du 21 décembre 2007 portant réglementation du financement des partis politiques* — <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2007/12/21/n8/jo> (dostęp: 14.12.2019).
- Loi du 31 mars 2008 portant création d'un article 32bis nouveau de la Constitution* — <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2008/03/31/n1/jo> (dostęp: 14.12.2019).
- LONGCHAMPS DE BÉRIER F., ZUBIK M.: *Ustawa zasadnicza państwa Watykan oraz inne akty ustrojowe*. Warszawa 2008.
- ŁUKASZEWSKI M.: *Alpejskie księstwo. Współczesny system polityczny Liechtensteinu*. Poznań 2016.
- ŁUKASZEWSKI M.: *Lazurowe księstwo. Współczesny system polityczny Monako*. Poznań 2016.
- ŁUKASZEWSKI M.: *Pirenejskie współksięstwo. Współczesny system polityczny Andory*. Poznań 2016.
- MAŁACHOWSKI G.: *System konstytucyjny Arabii Saudyjskiej*. Warszawa 2011.
- OSÓBKA P.: *Systemy konstytucyjne Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino*. Warszawa 2008.
- OSÓBKA P.: *Systemy konstytucyjne państw Oceanii*. Warszawa 2012.
- PALAU House of Delegate* — http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2243_B.htm (dostęp: 14.12.2019).
- Podstawowe prawo o sprawowaniu rządów* — https://www.constituteproject.org/constitution/Saudi_Arabia_2005.pdf (dostęp: 14.12.2019).
- Public Broadcasting Act* — https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/2012/2012-0016/PublicBroadcastingAct_1.pdf (dostęp: 14.12.2019).
- Republic of Uganda — Referendum* — <http://www.electionguide.org/elections/id/14/> (dostęp: 14.12.2019).
- SARTORI G.: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Colchester 2016.
- TUVALU Palamene o Tuvalu* — http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2327_B.htm (dostęp: 14.12.2019).
- United Arab Emirates* — <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/united-arab-emirates> (dostęp: 14.12.2019).
- Ustawa zasadnicza państwa-miasta Watykan z 26 listopada 2000 roku* — <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/watykan.html> (14.12.2019).
- VEENENDAAL W.P.: *How Democracy Functions without Parties: The Republic of Palau*. "Party Politics" 2016, Vol. 22, No 1.

Łukasz Wielgosz, mgr, doktorant nauk o polityce na Uniwersytecie Śląskim, absolwent politologii oraz doradztwa politycznego i publicznego. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół zagadnień związanych z polskim systemem politycznym oraz decydowaniem politycznym.